

Localitatea Călnic este intrată de timpuriu în atenția cercetarilor arheologice privind epocile preistorice, prin săpăturile sistematice efectuate de Fr. Roth în 1942 și 1943 (*REPALBA* 1995, 81).

În urma unor descoperiri fortuite de materiale aparținând culturii Petrești, în punctul "În vii", acesta a fost cercetat prin sondaje arheologice, în 1961, de către prof. I. Paul. Cu această ocazie s-a relevat o așezare neo-eneolitică cu mai multe nivele de locuire, distrusă în cea mai mare parte prin plantarea viței de vie (PAUL 1992, 139; *REPALBA* 1995, 81).

O mai bună cunoaștere a situației existente în teren, precum și o încercare de surprindere a unor eventuale urme care să aparțină diferitelor tipuri de așezări istorice, au fost motivele pentru care, în toamna anului 1997, membrii Cercului de Arheologie "Ion Berciu", studenți ai Universității "1 Decembrie 1918" din Alba Iulia, au efectuat cercetări de suprafață în hotarul comunei Călnic, în punctul numit de localnici "În vii".

Investigațiile întreprinse pe o terasă domoală a unui afluent de stânga a Secașului Mare, cu expunere estică, au dus la recoltarea unui bogat material ceramic și litic aparținând - conform tipologiei materialului ceramic - unor așezări de tip Vinča-Turdaș și Petrești.

Obiectul lucrării de față îl face prezentarea materialului litic recoltat, procedând, într-o primă etapă, la determinarea petrografico-mineralogică a materiei prime folosite și, în cea de-a doua fază, la clasificarea tipologică a diverselor unelte. În cele din urmă vom face câteva considerații morfologico-funcționale asupra acestor piese.

Ca materie primă, în cadrul industriei litice, au fost folosite, în principal, materiale existente în zonă, constând din silexuri de diferite tipuri, cuarțite și gresii cuarțitice. În paralel, se evidențiază o serie de piese pentru care s-a folosit silex inexistent în zonă, acesta fiind adus aici, cel mai probabil, pe calea importurilor. Între aceste genuri amintim silexul "de tip bănățean", de culoare cafenie cu intruziuni de nuanță neagră, prezent în zona M-șilor Poiana Ruscă (COMȘA 1971, 15-19), precum și obsidian provenit probabil din regiunea Tokay-Prešov sau din insula egeică Melos (PĂUNESCU 1970, 88-89).

Privit în ansamblu, materialul litic obținut prin cioplire este de dimensiuni mici și mijlocii, identificându-se: lame și fragmente de lame, gratoare, așchii rezultate în urma prelucrării și nuclee fragmentare (PĂUNESCU 1970, 41-56).

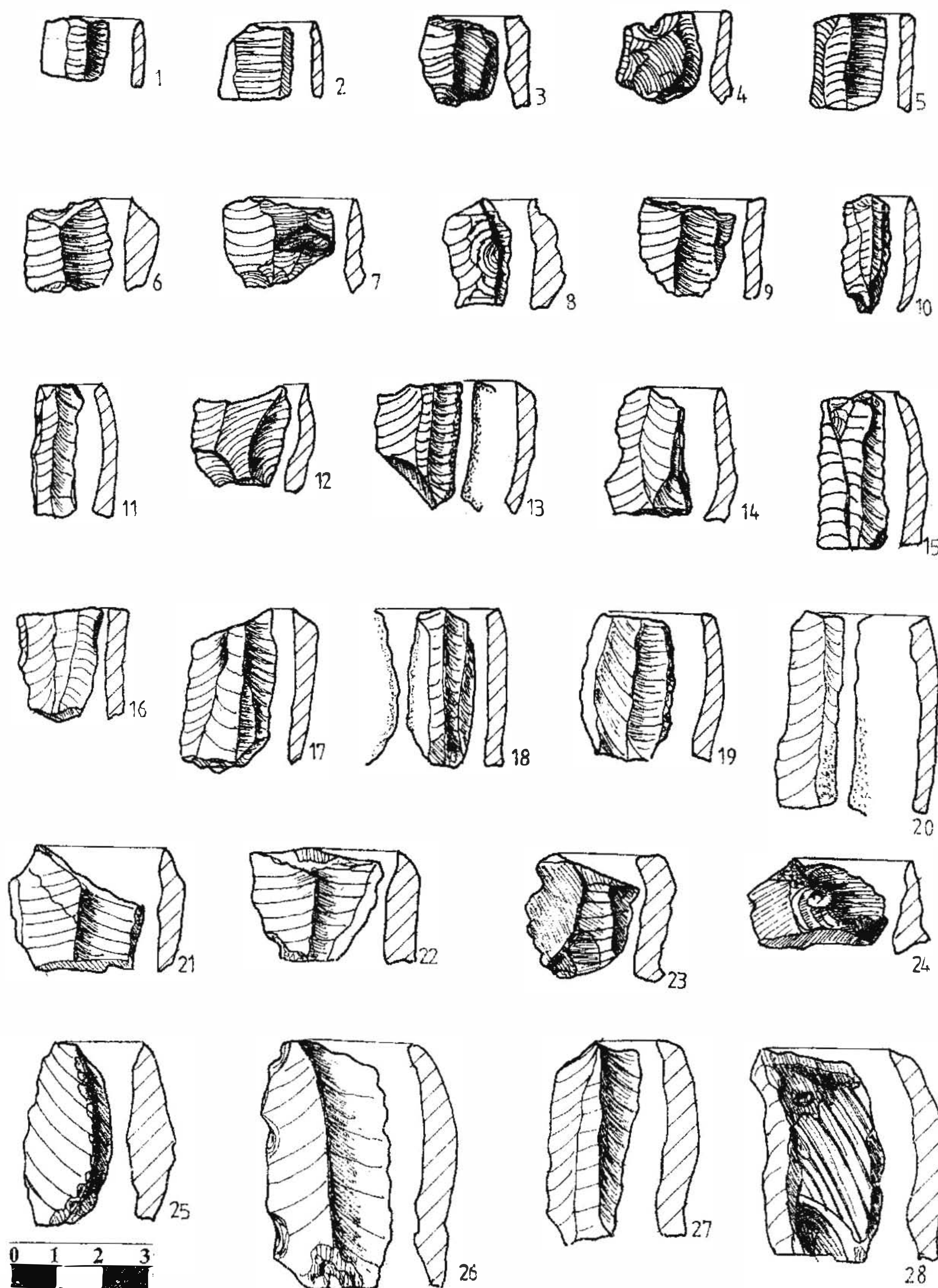
Unele piese, datorită factorilor fizico-chimici din sol, prezintă depuneri de carbonați de calciu sau deteriorări în urma atacului diferitelor componente acide. Deoarece siliciul este un material care nu reacționează la atacurile acide, degradarea pieselor din acest material este cauzată de existența în structura lor a diferitelor tipuri de oxizi, între care îi amintim pe cei ai fierului (SiFe), manganului (SiMn) și cuprului (SiCu), acești compuși dând culoarea specifică fiecărui tip de minereu și caracteristicile lui, caracteristici legate strict de zona geografică de unde provin.

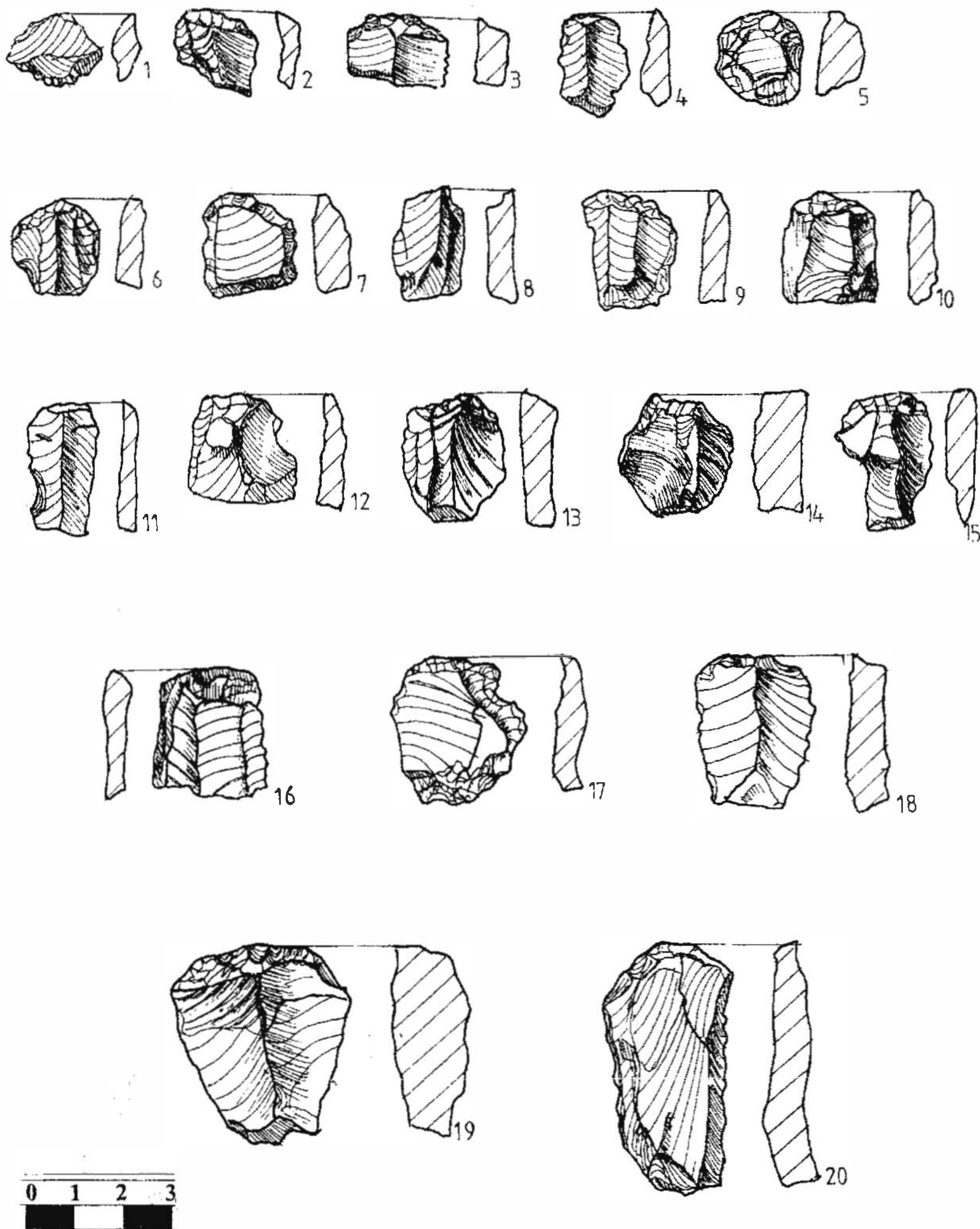
În ceea ce privește structura materialului, predomină silexul brun-cafeniu cu intruziuni de culoare neagră "de tip bănățean" și cel galben-cafeniu asemănător celui "de tip prebalcanic". Aceste tipuri de silex sunt larg utilizate în cadrul neo-eneoliticului românesc, datorită caracteristicilor lor: desprindere lamelară perfectă, luciu sticlos și duritate în jur de 7 pe scara Mohr (PĂUNESCU 1970, 83). În paralel, s-au utilizat cuarțul de diferite nuanțe și gresia cuarțitică, depozite din aceste materiale existând din abundență în zonă, analogii găsind și la purtătorii culturii Petrești (PAUL 1992, 39).

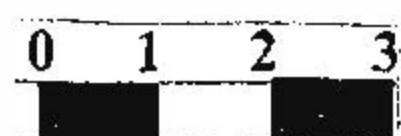
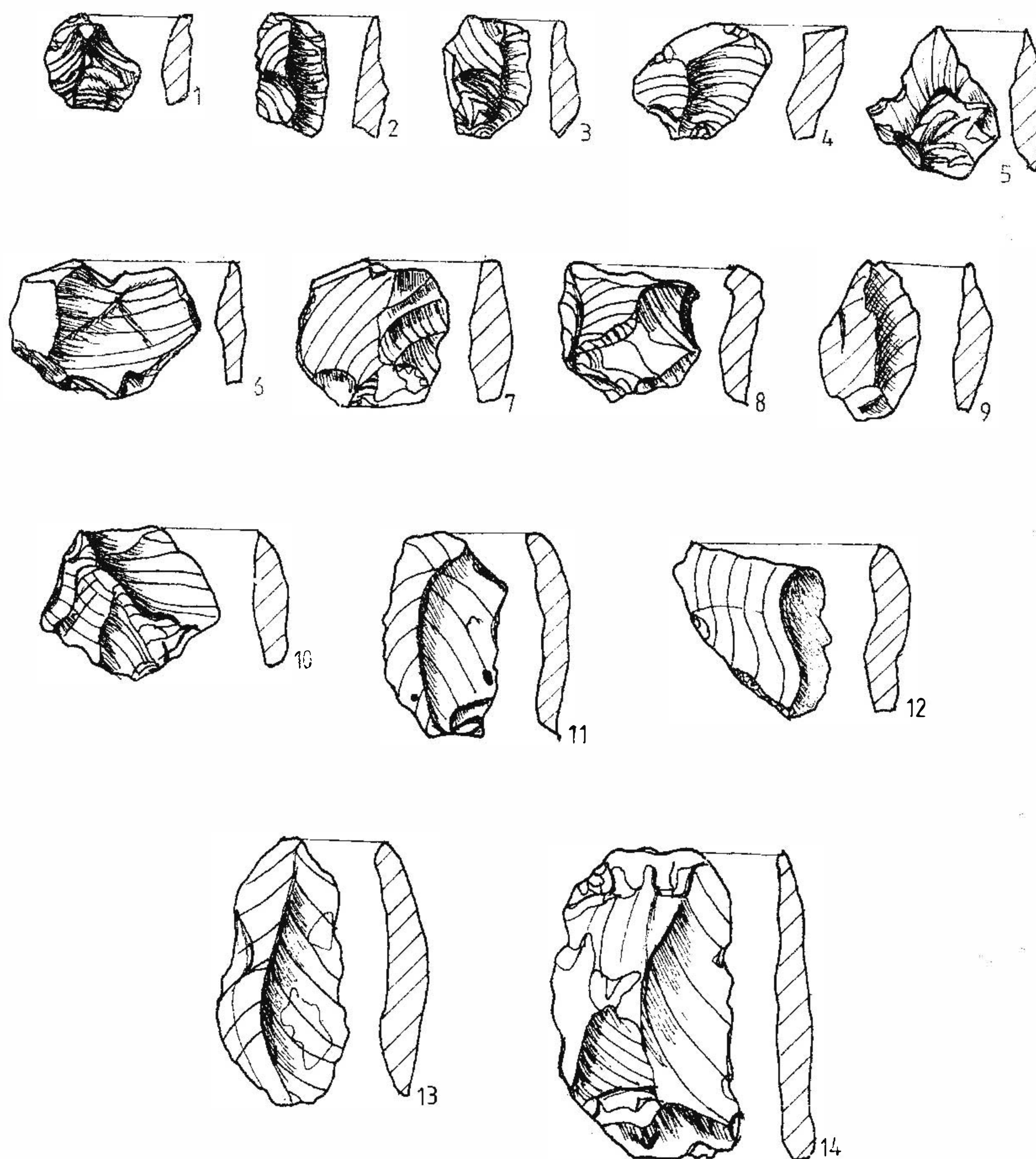
Prezența locală a cuarțitului explică folosirea lui la confecționarea uneltelor, cu toate că proprietățile sale fizice sunt reduse, în ceea ce privește posibilitatea sa de desprindere în lame. Această caracteristică a lui a dus la realizarea unor forme grosolane, de dimensiuni relativ mici, fiind totuși utilizat în paralel cu silexul, datorită durității sale asemănătoare acestuia (PĂUNESCU 1970, 85).

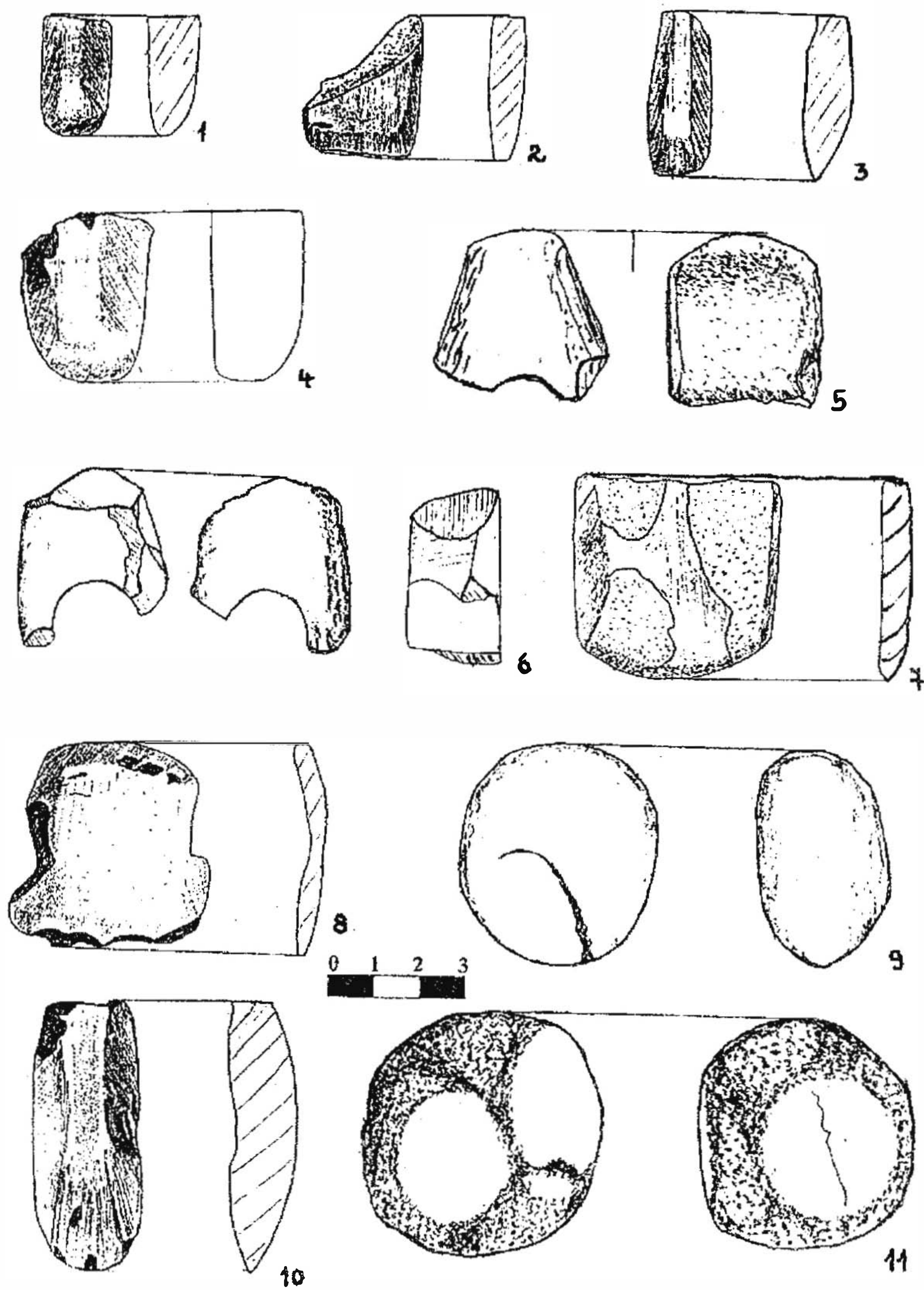
În mai mică măsură s-a utilizat și gresia cuarțitică, aceasta fiind net inferioară calitativ, atât silexurilor cât și cuarțitelor. Inventarul uneltelor descoperite prezintă o gamă variată de forme și dimensiuni. Unele piese au caracter microlitic, dar predomină cele de mărime mijlocie. Formele cunoscute sunt: lame și fragmente de lame cu secțiuni triunghiulară și trapezoidală, gratoare pe așchie și pe capete de lamă, resturi de așchii și nuclee de forme atipice (LAZAROVICI 1977, 52-53).

Studiile efectuate de Gh. Lazarovici, în cadrul neoliticului bănățean, relevă faptul că cea mai largă întrebuințare și cea mai mare varietate a uneltelor cioplite din epoca neolitică este sesizată în cultura Vinča și mai ales în faza B a acestei culturi, când piesele din silex și obsidian sunt cele mai numeroase (LAZAROVICI 1979, 83).

Materia primă din care au fost executate uneltele ce provin din aşezarea de la Călnic-"În vii" este reprezentată în cea mai mare parte de silexul "de tip bănăţean" (Pl.I/7-8, 15, 20, 22, 23, 28, Pl.II/1-4, 7, 8, 10, 16; Pl.III/3-5, 8, 11) cu analogii în descoperirile din Banat de la: Gornea, Parţa, Balta Sărată (LAZAROVICI 1979, 84); iar în Transilvania cu cele de la: Ocna Sibiului-"Faţa Vacilor", Mihalţ, Caşolţ şi Pianu de Jos (PAUL 1992, 38).

Au fost identificate de asemenea şi piese din silex asemănător, ca factură, celui, aşa numit "de tip prebalcanic" (Pl.I/ 1, 11; Pl.II/14, 15, 18).

Destul de frecvente sunt şi uneltele prelucrate din cuarţit (Pl.I/6, 10, 13, 14, 17, 25, 26; Pl.II/6, 11, 13, 20; Pl.III/6, 9, 11-14).

Alături de rocile silicioase, obsidianul - datorită calităţilor sale mecanice şi estetice - a fost folosit în mod frecvent şi de purtătorii culturilor Vinča şi Petreşti. Acesta este prezent în cadrul aşezării de la Călnic-"În vii" doar prin două fragmente de lame (Pl.I/4, 24). Se pare că marea cantitate de obsidian aflată în Transilvania a fost adusă din regiunea Tokay-Prešov (PĂUNESCU 1970, 85).

Alături de cele mai sus enumerate, au fost descoperite, în număr mai mic, şi piese din gresie cuarţitică, existentă în zonă (Pl.I/16, 19), calcedonie de nuanţă brun-sticloasă (Pl.I/18).

Artefactele lamelare îmbracă următoarele tipuri: lame cu secţiune triunghiulară (Pl.I/6-8, 20, 22, 26) cu analogii în cadrul complexelor Vinča, la: Gornea, Balta Sărată, Parţa, Liubcova, Hodoni (LAZAROVICI 1979, 83-84); lame cu secţiune trapezoidală (Pl.I/1-3, 5, 9-10, 12-19, 23, 27, 28) dintre care unele sunt trapeze cu trei creste (Pl.I/3, 17, 19).

În inventarul lamelor găsite, predomină cele cu marginea denticulată neuniform (Pl.I/1-3, 5-8, 10-12, 14-16, 22-23, 25-28), faţă de cele cu marginea retuşată (Pl.I/9, 19, 21), cu analogii în cazul siturilor aparţinând culturii Petreşti, descoperite la: Ocna Sibiului-"Faţa Vacilor", Mihalţ, Pianu de Jos, Caşolţ (PAUL 1992, 38).

Unele lame, în marea majoritate trunchiate, prezintă urme de lustru, atât pe partea ventrală cât şi pe avers, obţinut în urma utilizării lor ca şi componente ale secerilor sau cuţitelor (PĂUNESCU 1970, 100)(Pl.I/13, 18, 20), având analogii în Transilvania la: Ocna Sibiului, Caşolţ, Mihalţ şi Pianu de Jos (PAUL 1992, 38). Lustrul apare în partea activă a lamei fiind datorat frecării îndelungate, în special, datorită utilizării acestor unelte la tăierea tulpinelor de graminee (PĂUNESCU 1970, 97).

Gratoarele, de formă circulară, discoidale sau în formă de "D", având partea activă convexă, sunt realizate pe capete de lame (Pl.II/2-4, 6-16, 18-20), dar şi pe aşchii (Pl.II/1, 5, 17), cu analogii la Balta Sărată şi Liubcova (LAZAROVICI 1979, 83-84), dar şi în Transilvania la: Ocna Sibiului, Caşolţ, Mihalţ şi Pianu de Jos (PAUL 1992, 38).

Funcţionalitatea uneltelor poate fi dată, de cele mai multe ori, de forma lor. Astfel, cele fin denticulate se întrebuiţau probabil la tăiatul cărnii, prelucratul osului sau cornului, iar cele pronunţat denticulate se foloseau ca veritabile fierăstraie (PĂUNESCU 1970, 96).

Aşchiile şi lamele retuşate erau întrebuiţate la diverse operaţiuni, precum tăiatul şi răzuitul (PĂUNESCU 1970, 98).

Gratoarele erau folosite la prelucrarea pieilor (probabil pentru îndepărtatul grăsimilor), a osului şi lemnului (PĂUNESCU 1970, 95).

Secerile necesare tăierii gramineelor folosite de cultivatorii neolitici, erau realizate de obicei din lamele mărunte montate în şanţuleţul adâncit al mânerelor de corn, os sau lemn, fixate şi întărite apoi cu răşină, bitum sau alte substanţe (PĂUNESCU 1970, 99).

Utilizarea preponderentă a silexului "de tip bănăţean" de către purtătorii culturii Vinča-Turdaş, faţă de alte culturi preistorice, este argumentată de analizele statistice şi morfologice efectuate asupra artefactelor silicioase descoperite în diversele situri din Banat ale acestei culturi, acesta fiind prezent într-o proporţie variind între 60-85% (DRAŞOVEAN 1996, 41).

Mai putem adăuga faptul că arealul de răspândire a silexului "de tip bănăţean" corespunde, aproape în întregime, cu aria de răspândire a culturii Vinča-Turdaş. Acest tip de silex a continuat să fie utilizat, în mod frecvent, şi de purtătorii culturii Petreşti (COMŞA 1971, 15-19).

În cazul de faţă utilizarea, pe lângă piesele din silex descoperite, a celor din alte materiale, cum ar fi gresia cuarţitică şi cuarţitul, poate fi explicată prin prezenţa în zonă a zăcămintelor cu astfel de roci, relevând astfel faptul că uneltele erau confecţionate şi din material local, existent la discreţie.

Pe de altă parte, existența în cuprinsul așezării a unor piese confecționate din materiale care nu se găsesse în apropierea arealului în discuție, s-ar datora, cel mai probabil, relațiilor de schimb pe care comunitatea neo-encolică de aici le-a avut cu alte comunități, aflate la mari distanțe. Materia primă era vehiculată sub două forme: fie sub formă brută, în bulgări de mari și mici dimensiuni, fie sub formă de produse semiprelucrate sau chiar finite (DRAȘOVEAN 1996, 41).

Prezența așchiilor, precum și a nucleelor, permite emiterea ipotezei posibilității existenței aici a unor ateliere specializate în prelucrarea prin cioplire a silixului (Pl.III/1-14).

În așezarea de la Călnic-"În vii", pe lângă descoperite, într-o proporție mai redusă însă, și unelte prelucrate prin șlefuire.

Materia primă utilizată cel mai frecvent la confecționarea acestora poate fi găsită în zonă, cu preponderență în M-ții Sebeșului, Podișul Secașelor, în aluviunile râului Mureș dar și în prundișurile pâraielor afluate în apropierea sitului în discuție.

Uneltele sunt confecționate din roci de duritate mare, medie și chiar mică. Unele dintre piesele descoperite sunt incomplet finisate, având numai un început de șlefuire.

Topoarele, pe care le-am clasificat conform sistemului propus de I. Paul (PAUL 1992, 41), astfel încât avem de a face cu două grupe principale:

I. Topoare neperforate, de diferite forme și dimensiuni.

II. Topoare-ciocan cu gaură transversală.

I. **Topoarele neperforate** se divizează, la rândul lor, în mai multe subgrupe și variante (PAUL 1992, 41):

1. Topor relativ trapezoidal, cu una din fețe mai bombată și tăișul realizat printr-o fațetă oblică (Pl.IV/4), derivat din cel de "tip calapod". Este confecționat dintr-o rocă dură (amfibolit) de culoare brun-murdar. De altfel, și fragmentul de topor de la Pl.IV/1 se încadrează în aceeași categorie, având însă dimensiuni mai mici. Ambele fragmente prezintă analogii în așezările eneolitice de la Daia Română, Păuca, Răhău și Ocna Sibiului (PAUL 1992, 41);

2. Topor de formă dreptunghiulară (Pl.IV/7) cu ceafa retezată oblic. Este confecționat dintr-o rocă dură (amfibolit) de culoare cenușiu-închis, având analogii la Ocna Sibiului și Păuca (PAUL 1992, 40);

3. Topor de formă trapezoidală (Pl.IV/2), prezentând pe tăiș rupturi. Este confecționat dintr-o rocă de duritate medie (gresie) având culoarea cenușiu-închisă. Exemplare asemănătoare s-au găsit la Păuca și Ocna Sibiului (PAUL 1992, 40);

4. Fragment de topor de formă dreptunghiulară (Pl.IV/8). Este confecționat dintr-o rocă de duritate foarte mică (calcar cretos), de culoare alb-gălbui;

5. Topoare de tip dălțiță (*herminette*) (Pl.IV/3, 10).

Piesa de la poziția 3, este o dălțiță de mici dimensiuni, fiind confecționată dintr-o rocă dură (bazalt), având culoarea cenușiu-închisă. Cea de a doua piesă de acest tip (Pl.IV/10) este confecționată dintr-o rocă de duritate medie (gresie calcaroasă) de culoare alb-gălbui. Ambele topoare din această categorie au analogii îndeosebi în siturile de la Păuca și Mihălț (PAUL 1992, 41).

II. **Topoare-ciocan cu gaură transversală:**

1. Topor-ciocan cu gaură transversală plasată aproximativ la jumătatea distanței dintre tăiș și muchie (Pl.IV/6). Este confecționat dintr-o rocă dură (amfibolit) de culoare cenușiu-închisă;

2. Topor-ciocan cu jumătatea superioară tronconică, terminată într-o ceafă unghiulară în două ape (Pl.IV/5). Este confecționat dintr-o rocă de duritate medie (șisto-cuarțo-amfibolică) de culoare cenușie, acestea prezentând analogii în așezările de la Mihălț și Daia Română (PAUL 1992, 40).

Cele două fragmente de topor-ciocan se deosebesc de celelalte prin puterea de lovire mai mare, rezultată din implantarea mânerului de prindere în topor și nu a legării lui de coadă.

Tot din categoria uneltelor de piatră fac parte și două zdrobitoare (Pl.IV/9, 11), utilizate la zdrobirea-măcinarea boabelor de graminee. Forma acestora este aproximativ ovoidală, fiind realizate din roci de duritate medie cu granulație mare dar și din materiale cu densitate mare (PAUL 1992, 40). Ele

prezintă pe părțile active albieri, fățuri, rezultate în urma utilizării lor în procesul măcinării.

Ca meșteșug de sine stătător în cadrul principalelor ocupații din epoca neolitică, confecționarea armelor și uneltelor din piatră prezintă trăsături deosebit de complexe, presupunând cunoștințe și deprinderi aparte referitoare la identificarea și exploatarea materiilor prime sau achiziționarea acestora, precum și selectarea celor mai potrivite prefabricate sau a pietrelor cu forme cât mai apropiate de produsul finit.

Privite în ansamblu, uneltele din piatră descoperite în aria culturii Petrești, cunoscute până în prezent, sunt asemănătoare până la identitate cu tipurile similare descoperite în aria culturii Vinča-Turdaș (PAUL 1992, 39), acestea, la rândul lor, putând fi considerate, într-o oarecare măsură, ca dovedind posibile persistențe din formele mai vechi, Starčevo-Criș (PĂUNESCU 1970, 41).

Aceste asemănări vin să confirme, și pe această linie, legăturile și/sau contactele strânse existente între aceste culturi, parțial contemporane în aria Transilvaniei.

Efectuarea unor determinări de specialitate, aprofundate, în cadrul cărora să preleveze analizele petrografico-mineralogice alături de determinările tipologice și traseologice, ar putea aduce o contribuție substanțială la aflarea unor date noi privind evoluția unor culturi neo-eneolitice, geneza și contactele dintre ele, completând imaginea generală pe care o avem privitoare la aspectele de zi cu zi ale vieții oamenilor din epocile preistorice.

BEATRICE DAISA, ȘTEFAN BOGDAN
Universitatea "1 Decembrie 1918"
Alba Iulia

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

COMȘA 1971	- E. Comșa, <i>Silexul de tip bănățean</i> , în <i>Apulum</i> , IX, 1971, 15-19.
DRAȘOVEAN 1996	- Fl. Drașovean, <i>Cultura Vinča târzie în Banat</i> , Timișoara, 1996.
DUMITRESCU-VULPE 1988	- Vl. Dumitrescu, <i>Al Vulpe, Dacia înainte de Dromihete</i> , București, 1988.
LAZAROVICI 1977	- Gh. Lazarovici, <i>Gornea-Preistorie</i> , Caiete Banatica, V, Reșița, 1977.
LAZAROVICI 1979	- Gh. Lazarovici, <i>Neoliticul Banatului</i> , BMN, IV, Cluj-Napoca, 1979.
PAUL 1992	- I. Paul, <i>Cultura Petrești</i> , București, 1992.
PĂUNESCU 1970	- Al. Păunescu, <i>Evoluția teritoriului României</i> , București, 1970.
REPALBA 1995	- <i>Repertoriul arheologic al județului Alba</i> , BMA, II, Alba Iulia, 1995.

SURFACE SEARCHING IN THE NEO-ENEOLITHIC SETTLEMENT FROM CĂLNIC. CONSIDERATIONS ABOUT LITHIC INDUSTRY

SUMMARY

This paper treats deals with the discovery of lithic material in the neo-eneolithic settlement from Călnic, in the place named "În vii".

The authors realized a typological and functional clasification of these pieces and they tried to identify the origin area of the prime-material used for manufacturing pieces.

EXPLANATION OF FIGURES

Fig. 1. Location of Călnic village into the table-land of Secaș.

-
- Pl. I. Pieces of obsidian and silex blades, discovered in Călnic-"În vii".
Pl. II. Diferent kinds of graters discovered in Călnic-"În vii".
Pl. III. Silex chips discovered in Călnic-"În vii".
Pl. IV. Polished stone tools discovered in Călnic-"În vii".